

Kristillisen identiteetin ongelma varhaisen mormonismien aatemaailmassa

KIM ÖSTMAN

JOHDANTO

”Me kutsumme itseämme kristityiksi, siis me metodistit, baptistit, presbyteerit, kongregationalistit, episkopaalit ja ’mormonit’, me kaikki kutsumme itseämme kristityiksi”, totesi mormoniapostoli John Taylor (1808–1887) vuonna 1873. ”No, ehkä me olemme sellaisia, ehkä emme; luulen sen olevan asia, jota sietäisi tarkastella”, hän jatkoi.¹ Kysymys mormonien kristillisyydestä on edelleen yleinen.²

Useimmat mormonit ovat ehdottomasti kristillisyyden kannalla. He lukevat itsensä jossakin määrin laajemman kristinuskon piiriin ja uskovat Jeesukseen Kristukseen ihmiskunnan vapahtajana. Myös Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (epävirallisesti mormonikirkko, MAP-kirkko) painottaa nykyään tätä uskonnollista kategorisointia institutionaalisella tasolla mahdollisesti osoittaakseen potentiaalisille käännyttämiselle kulttuurista jatkuvuutta kristityissä isäntäyhteiskunnissa ja edistääkseen siten ponnisteluitaan lähetystyössä.³

Kysymystä siitä, *lukivatko* varhaiset mormonit itsensä kristittyihin on pohdittu harvemmin. Sama koskee kysymystä, *pitivätkö* mormonit muita itseään kristityiksi kutsuvia ryhmiä kristittyinä. Ulkopuolisten kategorisoinnit eivät sinällään tuo analyttistä arvoa uskonnollisen liikkeen tutkimiseen.⁴ Merkittävämpää on se, kuinka liike kategorisoi itse

itsensä ja muut. Tällaisten kategorisointien tutkiminen antaa tietoa varhaisten mormonien identiteetin muotoutumisesta ja niistä rajoista, joita mormonit kokivat tarpeelliseksi vetää ja ylläpitää suhteessa muihin uskonnollisiin ryhmiin.

Rajat kuvaavat niitä tapoja, joilla ryhmät eroavat toisistaan. Uskonnollisissa asiayhteyksissä uskovien ryhmä ei voi tuntea itseään erityiseksi tai ”valituksi”, jos erilaiset psykologiset, käyttäytymiseen liittyvät ja teologiaan pohjautuvat rajat eivät erota sitä ryhmistä, joita se ei pidä erityisinä.⁵ Selkein mormonien ylläpitämä raja suhteessa muihin uskonnollisiin ryhmiin tässä artikkelissa

- 1 Watt 1854–1886, 16:305 (John Taylor, 16. marraskuuta 1873). Olen kääntänyt tekstissä olevat lainaukset vapaasti englannin tai ruotsin kielestä.
- 2 Millet 2005 sisältää nykyaikaista asian käsittelyä sekä mormoniteologin näkökulmasta että alkua- ja loppusanoissa evankelikaalisen teologin näkökulmasta.
- 3 Starkin (2003) mukaan kulttuurisen pääoman säilyttäminen on yksi avain uusien uskonnollisten liikkeiden kasvuun.
- 4 Monet tutkijat ovat kuitenkin esittäneet mormonismien asemasta tärkeitä pohdintoja. Ks. esim. Shipp 2000.
- 5 Shipp 1985, 116.

käsiteltävän 1800-luvun toisen puoliskon aikana oli moniavioisuus, tarkemmin sanottuna polygynia eli monivaimoisuus. Se ei kuitenkaan ollut ainoa raja.⁶ Myös selkeästi määritellyt ja artikuloidut käsitykset ulkopuolesta, ”muista”, tässä tapauksessa perinteisen kristinuskon maailmasta, ovat varhaisen mormonismiin kaltaisten utooppisten liikkeiden menestykselle olennainen mekanismi.⁷

Vuosien 1850 ja 1900 välisenä aikana Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenmäärä kasvoi noin 50 000 jäsenestä hieman alle 300 000 jäseneseen. Uusien, mormonitapoihin sosiaalistamattomien käännynnäisten virta teki rajojen vetämisestä muihin uskontoihin entistä tärkeämpää.⁸ Suurinta osaa tämän mormonismiin brighamilaishaaran varhaisesta Utahin jaksosta leimaa vahva vetäytyminen amerikkalaisesta yhteiskunnasta – yhteiskunnasta, joka muodostui enimmäkseen kristinuskoa ainakin jollakin tasolla tunnustavista ihmisistä. Myöhempien aikojen pyhien kokoaminen Siioniin, turvapaikkaan Kalliovuorilla, vahvisti sisäryhmän identiteettiä ja saattoi mormonien elämänihanteet täytäntöön kaikkine omintakeisuuksineen. Näin myöhempien aikojen pyhien erityisyys vahvistui verrattuna moniin muihin uskonnollisiin ryhmittymiin.

Mormonien suhde kristittyihin amerikkalaisessa yhteiskunnassa on siten yksi tärkeä tutkimuskohde. Koska myös mormonit uskoivat Jeesukseen Kristukseen maailman vapahtajana, on tarkasteltava kysymystä siitä, kuinka he silti pystyivät säilyttämään erityisen luonteensa? Kristillisen identiteetin ongelma on yksi säie mormonien jatkuvassa kamppailussa löytää optimaalinen paikka eri kulttuurien uskonnollisuuden kentässä. Sosiologi Armand Mauss on tutkinut tätä kamppailua ja keskittynyt erityisesti myöhempien aikojen pyhiin 1900-luvun Pohjois-Amerikassa.⁹

Tässä artikkelissa luon katsauksen kristillisen identiteetin ongelmaan mormonismiin aatemaailmassa. Pysin ensiksi selvittämään, mitä 1800-luvun mormonit ymmärsivät kristillisyydellä. Toisin sanoen, mitä he tarkoittivat, kun kutsuivat jotakin järjestöä tai henkilöä kristityksi. Jaan varsinaisen katsauksen kahteen pääteemaan. Ensimmäiseksi

tarkastelen sitä, kuinka varhaiset mormonit suhtautuivat muihin kristittyihin. Kuuluvatko he mormonien mielestä oikeasti kristittyjen laumaan? Ja jos kuuluivat, miksi ja missä määrin? Toiseksi tarkastelen varhaisen mormonien ajatuksia heidän omasta suhteestaan kristinuskoon: pitivätkö he itseään varauksella kristittyinä, vai mikä heidän kristillisyytensä luonne oli?

Pysin vastaamaan näihin kysymyksiin tutkimalla, kuinka varhaiset mormonijohtajat käsitelivät ja määrittivät mormonismiin suhdetta kristittyihin, kristinuskoon ja kristikuntaan lähinnä julkisissa puheissaan. Se, kuinka johtajien näkemykset edustavat mormonien aatemaailmaa ja ovat tuon aatemaailman luotettavia indikaattoreita, on kiistanalaista: varhaisen maallikkomormonien näkemys erot saattoivat olla melko suuriakin. Lisäksi johtajat käyttivät toisistaan poikkeavia määritelmiä kristinuskosta. Tästä huolimatta johtajat toimivat kirkon siunaamien näkökulmien ensisijaisina synnyttäjinä ja levittäjinä, ja heidän kommenttinsa kertovat myöhempien aikojen pyhien aatemaailman hallitsevista suuntauksista. Tulkintaa tehtäessä on samalla myös muistettava, että kehittämäni aatemaailman rekonstruktio ei ole täysin kattava eikä ota huomioon joitakin ajan mukana muuttuneita retoriikan nyansseja; se luo yleiskatsauksen ja avaa mahdollisuuksia tulevalle tutkimukselle.

KUKA ON KRISTITTY?

Yksi kategorisointikysymysten ongelmista on yleensä taustalla olevien määritelmien epäselvyys. Tämän vuoksi selvittän aluksi, mitä varhaiset mormonit ymmärsivät todellisen kristillisyyden tarkoitettavan: Oliko se tiettyyn kirkkokuntaan kuulumista, tietynlaista käyttäytymistä, vai jotakin ainutlaatuisempaa? Vaikka termiä ”kristitty” käytetään yleensä Jeesukseen Kristukseen uskovista ihmisistä, jotka joko kuuluvat tai eivät kuulu perinteisiin kirkkokuntiin, varhaisilla mormoneilla oli lisäksi omat määritelmänsä siitä, kuka oli kristitty ja mitä kristillisyyks merkitsi.

Yksi keskeinen kristillisyyden komponentti varhaisen mormonien ajatuksissa liittyi käyttäy-

tymiseen: varhaisten johtajien puheista löytyy mainintoja esimerkiksi rehellisyydestä ja vilpittömyydestä, lempeydestä, oikeudenmukaisuudesta ja veljeydestä.¹⁰ Tässä mielessä kristinusko ei ollut eksklusiivinen elämänfilosofia: MAP-kirkon presidentti Brigham Youngin (1801–1877) mielestä tällaisia ”kristittyjä on pakanoiden, hindulaisten ja kaikkien kansojen keskuudessa. Jumalalla on suunnitelma kaikkien sellaisten pelastamiseksi —.”¹¹ Myös syvälinen hyvyys ja lämpö nähtiin osana kristillisen käyttäytymisen perustaa. Erityisen kaunopuheisena hetkenä George G. Bywater (1828–1889) seitsenkymmenten koorumista, yhdestä mormonihierarkiaan kuuluvista johtoryhmistä, selitti näitä ominaisuuksia:

Kristinuskon läpi virtaa sen peruseriaatteissa laaja rakkauden suoni; ja armon sekä rakkauden henki leviää sen jokaiseen kolkkaan ja värisee herkillä sykinöilläään läpi jokaisen siihen teeskentelemättömästi uskovan ihmisen aivojen, sydämen ja suonien. Kristillisen ilmoituksen oppi ei vaadi kannattajiltaan ja hyväksyjillään mitään työtä tai palvelusta, joka ei edellyttäisi heitä osoittamaan armoa ja kärsivällisyyttä, pitkämielisyyttä, sävyisyyttä, hellyyttä, lempeyttä, veljellistä rakkautta ja kaikkia hyviä ominaisuuksia ja hyveitä, jotka koristavat jokaisen esimerkillisen kristityn luonnetta.¹²

Samaan aikaan mormonit totesivat, etteivät pelkät hyvät arvot riittäneet tekemään ihmisestä kristittyä. Apostoli Orson Pratt (1811–1881) vei aidon kristinuskon vaatimukset pidemmälle puhuessaan perinteisistä kristityistä: ”Me emme kiistä, etteivät he olisi erittäin hyvä ja oikeita moraaliarvoja noudattava kansa; se on yksi asia, ja kristitty kirkko on toinen. Moraali on hyvä paikallaan, ja sen täytyy löytyä kristitystä kirkosta. Moraalia voi löytyä kristityn kirkon ulkopuoleltakin, mutta molemmat eivät voi olla olemassa samassa paikassa ilman, että Jumala järjestää kirkon.”¹³ Ollakseen aitoa, kristinuskon alkuperän täytyi siis mormonien aatemaailmassa välttämättä olla ihmiskäsiä ja -tekoja korkeammalla: todellisen kristinuskon ydin oli kirkko-organisaation jumalallinen alkuperä ja jatkuva jumalallinen ohjaus.

Varhaisten mormonien mielestä muinaisten apostolien kirkko oli aidosti kristillinen, koska sen innoitetut johtajat puhuivat Jumalan kanssa ja heillä oli jumalallista alkuperää oleva papillinen valtuus. Nämä varhaiset kristityt kokivat taivaallisia näkyjä, kuulivat Jumalan äänen, vastaanottivat enkelten palvelusta ja olivat täynnä jumalallisen ilmoituksen henkeä. Se, mikä oli jumalallista, ei ollut kaukana; itse asiassa mormonit näkivät läheisen kommunikaation ylimaallisen kanssa osana aidon kristillisen kirkon perusolemusta.¹⁴ Aito kristinusko erosi ”valheellisesta” kristinuskosta profeetallisten lahjojen kautta, ja ”näiden lahjojen poistaminen tuhoaa kristinuskon peruseriaatteen”.¹⁵

Kristillisyyteen vaadittiin myös enemmän kuin itsensä kutsumista kristityksi.¹⁶ George Q. Cannon (1827–1901), MAP-kirkon presidentin neuvonantaja, kommentoi tätä seikkaa tarkemmin kirjoittaessaan nuorille mormoneille: ”Kun ihmiset väittävät olevansa Jeesuksen Kristuksen kirkko, heidän tulisi osoittaa se hedelmillään. Monet itseään kristityksi kutsuvat ovat kaukana Kristuksen todellisista seuraajista —.” Tarvittiin muuttunut elämä jumalallisesti hyväksytyssä kirkossa; sillä tavoin ”voimme havaita, kuka on aito kristitty ja pyhä”.¹⁷

- 6 Tätä ja muita mm. 1800-luvun mormonismissa käytössä olleita rajojen ylläpitomekanismeja käsittelee King ja King 1984.
- 7 Kanter 1972, 84.
- 8 King ja King 1984, 73.
- 9 Mauss 1994, optimitension hakemisesta ks. erit. 3–11.
- 10 Watt 1854–1886, 12:59, 22:49 ja 21:338.
- 11 Watt 1854–1886, 8:326 (Brigham Young, 10. helmikuuta 1861).
- 12 Watt 1854–1886, 22:62 (George G. Bywater, 30. tammi-kuuta 1881).
- 13 Watt 1854–1886, 17:27 (Orson Pratt, 6. huhtikuuta 1874).
- 14 Watt 1854–1886, 14:346 (Orson Pratt, 10. maaliskuuta 1872).
- 15 Watt 1854–1886, 21:172 (Orson Pratt, 21. syyskuuta 1879).
- 16 Watt 1854–1886, 18:43–44 (Orson Pratt, 11. heinäkuuta 1875).
- 17 Cannon 1879, 150.

PERINTEINEN KRISTINUSKO VARHAISTEN MORMONIEN AJATUKSISSA

Kuinka perinteiset kristityt menestyivät taistossa todellisesta kristinuskosta? Varhaisten mormonien mielestä huonosti. Mormonien ratkaisu ongelmaan oli joskus yksinkertaisesti hylätä perinteinen uskonnollinen terminologia: perinteiset kristityt eivät olleet kristittyjä, vaan pakanoita kaikkien niiden tavoin, jotka eivät uskoneet Jeesukseen Kristukseen vapahtajana.¹⁸ Kaikkien muiden ihmisten tavoin heillä tulisi mormonien mukaan olemaan mahdollisuus kuulla ”evankeliumi” joko tässä elämässä tai tuonpuoleisessa.¹⁹

Varhaisten myöhempien aikojen pyhien puheet kristityistä voidaan jossakin määrin nähdä esimerkkinä identiteetin rakentamisesta ja rajojen ylläpitämisestä luomalla stereotyyppioita ”muista”. Muiden ryhmien sisällä olevien erilaisuuksien hämärtämisen tekniikkaa käytetään hyväksi, kun pyritään luomaan järjestystä sosiaalisiin tilanteisiin.²⁰ Vaikka ”kristityn” kategoria verhoaa taakseen moninaisia uskonnollisia mielipiteitä, kirkkokuntia ja asenteita, myöhempien aikojen pyhien johtajat puhuivat ”kristityistä” usein yhtenä monoliittisena kokonaisuutena.

Stereotyyppiointi näkyy erityisen selvästi mormonijohtajien puhuessa ihmisistä, joiden koettiin vainonneen tai vainoavan mormoneja. Brigham Young toi esiin vastakohtan mormonien ja muiden välillä käyttämällä samaa uskonnollista kategoriaa kahdella eri tavalla: ”Me kristittyinä uskomme Jumalaan, Kristukseen ja hänen sovituksensa, parannukseen ja kuuliaisuuteen sekä Hengen vastaanottamiseen; mutta mitkä ovat tämän tapauksen tosiasiat? Meitä vainotaan, meidän nimiämme pidetään pahoina ja maailma on järjestäytynyt meitä vastaan. Ja ketkä ovat kaiken tämän johdossa? Kristityt”.²¹

Tämä veljeyden tunteen poissaolo ei mormonien ajatuksissa näytä aina olleen valitettava asia. John Taylorin mielestä kristittyjen toiminta, jonka johdosta myöhempien aikojen pyhien täytyi 1830-luvun lopulla paeta Missourin osavaltiosta, oli tarpeeksi paha riistääkseen näiltä heidän nimensä: ”Jokainen valjakon omistaja antoi valjakkonsa

käyttöön auttaakseen veljensä pois, ja kenen luota? Heidän kristittyjen vainoojiensa, siis niin kutsuttujen kristittyjen. Toivon, että meillä olisi heille jokin muu nimi.” Taylorin saarnasta raportoinut henkilö merkitsi muistiin lausuntoa seuranneen naurun; kuulijoiden reaktiot kertovat hieman niistä etäännyttävistä tunteista, joita joillakin varhaisilla mormoneilla oli perinteisiä kristittyjä kohtaan.²²

Toinen esimerkki ”muiden” stereotyyppiinnista oli puhuminen länsimaailmasta ”kristikuntana” tai ”kristittyinä maailmana”. Tällä tavoin määriteltynä kristinusko kuulosti erityisen huonolta mormonien korvissa, sillä he näkivät muun länsimaailman oleellisesti langenneena ja turmeltuneena. Kun myöhempien aikojen pyhät jättivät Illinoisin osavaltion 1840-luvulla siirtyäkseen Pohjois-Amerikan länsiosiin, ”me jätimme kristikunnan – – harjoittaaksemme uskontoamme”.²³ Mormoniapostoli Parley P. Pratt (1807–1857) ei säästänyt sanoja tuomitessaan kristityn maailman tilan ja paheet sekä ennustaessaan tulevaa tuomiota ”*kristityiksi*” kutsutuille kansakunnille, tai toisin sanoen *kaiken maailman suurelle portolle, sillä hänen syntinsä ovat kantautuneet taivaisiin, ja Jumala on muistanut hänen jumalattomuutensa*. Missä on se ”*kristityiksi*” kutsuttu kansakunta, joka ei ylläpidä tai salli prostituutiota, haureutta ja aviorikosta – ?”²⁴

Myöhempien aikojen pyhien Siionin maantieteelliset rajat Amerikan lännessä sortuivat lopullisesti Utahiin ulottuneen rautatien valmistuessa vuonna 1869. Suomalainen sanomalehti totesi, että mormonit halusivat eristäytyä Utahin takamaille, mutta nyt ”winkuu weturin pilli heidän huonetensa wieressä ja maailman syntiset lapset tulvaavat näiden pyhään keskelle”.²⁵ Perinteisen kristinuskon vaikutus koettiin siten mormonien keskuudessa entistä voimakkaampana, ja muuhun kristinuskoon käyttäytymisrajoja ylläpitävä retoriikka jatkui. Mormonijohtajat olivat huolissaan niistä erilaisista arvoista ja maailmallisista tavoista, joita perinteistä kristittyä maailmaa edustaneet toivat mukanaan myöhempien aikojen pyhien Siioniin.

Kirkon presidentiksi tulleen John Taylorin vuonna 1883 esittämät kommentit havainnollistavat tätä huolta: ”Ketkä ovat juopumuksen ja muiden

paheiden suojelijoita? Meidän kristityiksi tunnustautuvat uudistajamme. Nämä ovat heidän tapojaan; ja heidän lähettiläänsä ovat yrittäneet tuoda tänne viattomien murhaamisen abortin ja lapsenmurhan muodossa”.²⁶ Muutamien kuukausien jälkeen Taylor osoitti edelleen sormeaan hieman sarkastisesti. ”Kristityt sivistäjät” olivat tuoneet prostituution, uhkapelipaikkoja ja saluunoita, ”yhden modernin kristinuskon instituutioista”.²⁷

Lisäksi varhaiset mormonit asettivat senaikaiset kristityt varhaisten juutalaisten stereotyypin muottiin. Tämä projektio vahvisti myöhempien aikojen pyhien omaa identiteettiä; mormonit olivat kuin uuden ilmoituksen omaavat varhaiset kristityt vanhojen uskovien keskellä, eivätkä nämä vanhat uskovat pystyneet hyväksymään tuota uutta ilmoitusta.²⁸ ”Meillä on samanlainen vastustus kuin se, jota kristinuskon vastustajat harjoittivat entisten aikojen pyhiä kohtaan”, totesi George Bywater.²⁹

Yksi nykyaikaisen kristinuskon merkittävä epäkohta oli siten sen jäykät perinteet: ”Heille tarjotaan valoa ja he hylkäävät sen, ja tämä koituu heidän tuomiokseen. Muinoin sanottiin, ettei Nasaretista voi tulla mitään hyvää, ja nykyään kristityt sanovat, ettei mitään hyvää voi tulla ’mormoneilta’ tai Joseph Smithiltä.”³⁰ Mormonien mielessä se, että juutalaiset eivät ymmärtäneet omien kirjoitustensa täyttymystä uuden ilmoituksen kautta, luonnehti myös perinteisiä kristittyjä: ”Myöhempien aikojen pyhien suurin haaste on se, että niin kutsutut kristityt eivät usko omaa Raamattuaan.”³¹

Varhaiset mormonijohtajat luonnehtivat kristittyjä usein sanoilla ”niin kutsutut kristityt”.³² Tämä fraasi ilmentää ongelmaa, jonka mormonit näkivät muissa kristinuskossa julistavissa kirkoissa: ne olivat vain nimellisesti kristittyjä; ”väärä kristinuskko, joka on uskonon nimelleen”.³³ Näin siksi, että niiden koettiin hylänneen aidon kristinuskon perustan muodostavat periaatteet. Joidenkin mormonijohtajien mielestä tällaisia uskovia voitiin oikeammin kutsua anti-kristityiksi.³⁴

Toisaalta varhaiset myöhempien aikojen pyhät saattoivat myös osoittaa ekumeenisempaa asennetta perinteistä kristinuskosta, heidän kristittyjä ”veljiään” tai ”ystäviään” kohtaan. Tämä saattoi johtua

mormonien omasta sukuperinnöstä sekä halusta ottaa huomioon ja olla katkaisematta välejä siihen hyvään, jota mormoneihin kuulumattomissa ihmisissä yksilötasolla nähtiin. Esimerkiksi Orson Prattin mielestä ”kristityissä kirkkokunnissa on ollut paljon sävyisiä ihmisiä, emme kiistä tätä; hyviä,

-
- 18 Ks. esimerkiksi Watt 1854–1886, 24:250 (Joseph F. Smith, 19. elokuuta 1883).
  - 19 Stuy 1987–1992, 3:52 (Charles W. Penrose, 15. toukokuuta 1892). Mormonismissa sanalla ”evankeliumi” viitataan Jumalan ilmoittamien asioiden kokonaisuuteen. Tämän evankeliumin tuonpuoleisessa hyväksyneille suoritettaisiin Jumalan oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi pelastavat kirkolliset toimitukset sijaistyönä mormonitemppeleissä, ks. Östman 2006.
  - 20 Brown 2000, 290–291.
  - 21 Watt 1854–1886, 15:41 (Brigham Young, 26. toukokuuta 1872). Ks. myös Stuy 1987–1992, 1:21 (Orson F. Whitney, 24. heinäkuuta 1886).
  - 22 Watt 1854–1886, 25:346 (John Taylor, 19. lokakuuta 1884).
  - 23 Watt 1854–1886, 17:167 (Albert Carrington, 11. lokakuuta 1874). Ks. myös Watt 1854–1886, 12:61 (Brigham Young, 16. kesäkuuta 1867).
  - 24 Pratt 1855, 168. Kursivointi alkuperäisessä. Mormonien senaikaista moniavioisuutta saatettiin myös verrata kristityn länsimaailman seksuaalikäytäntöihin kristittyjen koetun ulkokultaisuuden esiin tuomiseksi. Ks. esim. Watt 1854–1886, 1:361 (Brigham Young, 1. elokuuta 1852).
  - 25 ”Maailman pisin rautatie”, *Hämäläinen*, 29. heinäkuuta 1869, 4.
  - 26 Watt 1854–1886, 24:6 (John Taylor, 11. helmikuuta 1883).
  - 27 Watt 1854–1886, 24:354 (John Taylor, 9. joulukuuta 1883).
  - 28 Watt 1854–1886, 26:161 (George Reynolds, 29. maaliskuuta 1885).
  - 29 Watt 1854–1886, 23:256 (George G. Bywater, 27. elokuuta 1882).
  - 30 Watt 1854–1886, 12:76 (Daniel H. Wells, 30. kesäkuuta 1867).
  - 31 Cannon 1886a.
  - 32 Muutamina esimerkkeinä ks. Watt 1854–1886, 7:269, 8:199, 13:234 ja 21:144.
  - 33 Watt 1854–1886, 24:185 (George Q. Cannon, 15. heinäkuuta 1883).
  - 34 Watt 1854–1886, 1:69 (Brigham Young, 8. huhtikuuta 1852) ja Pratt 1855, 108.

rehellisiä, suorasekäisiä ihmisiä, sävyisiä, nöyriä, rukoilevia sieluja”,³⁵ ja Brigham Youngin mielestä ”suurin osa heistä palvelee Jumalaa parhaan tietonsa mukaisesti”.³⁶

Kristillisten lähetystyöjärjestöjen ajateltiin tehneen paljon hyvää, ja Jumala tulisi palkitsemaan ne.³⁷ ”Jokaisessa lahkossa taivaan alla – [on] rehellisiä, hurskaita ja hyvää tarkoittavia kristittyjä.”³⁸ Monien kristittyjen laumaan kuuluvien ihmisten sanottiin etsivän totuutta, ja ”useimmat heistä haluavat mitä hartaimmin, että tämän kristinuskon tunnustajat eläisivät puhtaiden ja pyhien periaatteiden mukaisesti”.³⁹ Ja vaikka heillä olikin vikansa, oli hyvä, että he ainakin uskoivat Jeesukseen Kristukseen.⁴⁰

Joidenkin perinteisten kristittyjen nähtiin myös selkeästi täyttävän kristillisyyden moraalivaatimukset, vaikka he eivät olleetkaan myöhempien aikojen pyhiä. Joillekin mormoneille heidän nuoruudessaan, ennen mormoniksi kääntymistä, opetetut arvot nähtiin positiivisina, kohottavina ja toivottavina kristillisinä luonteenpiirteinä. Brigham Young oli välillä jopa sitä mieltä, että jotkut perinteiset kristityt olivat parempia ihmisiä kuin myöhempien aikojen pyhät. Tämä johtui heidän korkeasta moraalistaan, jonka lähteenä oli heidän suppeampi (mormonien mielestä) tietonsa Jumalasta. Young kommentoi: ”– jos jotkut kristityt veljemme haluavat mennä pyhäkouluhimme opettamaan lapsiamme, antaa heidän tehdä niin. He eivät tule opettamaan heille mitään moraalitonta – pyhäkouluissaan he opettavat yhtä hyviä arvoja kuin sinä ja minä osaamme opettaa.”⁴¹

Varhaisten mormonien mukaan oli myös sopivaa rukoilla muiden kristittyjen kotona heidän vaihtelevien tapojensa mukaisesti; Heber C. Kimballin sanoin tehdä ”niin kuin roomalaiset tekevät kun olette heidän luonaan”.⁴² Metodistit, presbyteerit, kveekarit, baptistit ja roomalaiskatoliset, jotka elivät parhaansa mukaan ja joilla ei ollut mahdollisuutta saada lisää tietoa Jumalasta, saivat Brigham Youngin mukaan ”aivan niin suuren taivaan kuin [he] koskaan odottivat lihassa, ja paljon suuremman”.⁴³ Hänen mukaansa lahkolaiskristityille olisi Kristuksen tuhatvuotisen hallituskauden aikana

varattuna runsaasti tilaa palvella Jumalaa omalla tavallaan.⁴⁴

Varhaiset mormonit tuomitsivat kuitenkin jyrkästi yhden perinteisen kristinuskon pahimmista epäkohdista, sen ankean teologisen ja filosofisen tilan. Ongelmana oli, että perinteiset kristityt ”vaelsivat pimeydessä; he tuskin tiesivät, mihin suuntaan kääntyä”.⁴⁵ Kun mormonit sanoivat *tietävänsä* joitakin hengellisiä asioita, perinteiset kristityt *eivät uskoneet* niihin.⁴⁶ Vuonna 1858 apostolin virassa toiminut John Taylor käytti kovia sanoja kuvatessaan kristittyä maailmaa: ”Me puhumme kristinuskosta, mutta se on täydellinen pakkaus hölynpölyä – Paholainen ei voisi keksiä yhdeksänentoista vuosisadan kristinuskoa parempaa moottoria työtään levittämään.”⁴⁷ Seuraavana vuonna apostoli Orson Pratt totesi kristinuskon olevan ”tuo suuri ja iljettävä kirkko tai järjestelmä, jota kutsutaan porttojen äidiksi”.⁴⁸

Varhaisten mormonien mukaan tämän kristinuskon edustajilla ei ollut pääsyä jumalalliseen voimaan ja tietoon. Näiden perinteisten kristittyjen usko nähtiin mormonismiin vastakohtana; se oli tyhjä, vailla taivaallisia ilmestyksiä ja ohjausta. Nämä uskovat tiesivät Jumalan olemassaolosta, mutta he eivät tienneet mitään Jumalasta ja hänen luokseen pääsemisestä. Mormonien mielestä Jumala oli perinteisille kristityille tiedon ulottumattomissa oleva ja salaperäinen olento, kun taas mormoneille itselleen Jumala oli ymmärrettävä ja hänen suunnitelmansa ihmiskuntaa varten päivänselvä.⁴⁹

Varhaisten mormonien ajatukset perinteisestä kristinuskosta olivat usein tuomitsevia, stereotypioita hyväksi käytäviä ja etäisyyttä ottavia. Äärimmilleen kärjistettynä kristinuskko oli yksi jumalattoman maailman kieroutuneista instituutioista, jonka kanssa aidoilla kristityillä ei tullut olla mitään tekemistä. Myöhempien aikojen pyhien oma *Deseret News* -sanomalehti jopa julkaisi chicagolaisen (oletettavasti mormoneihin kuulumattoman) naisen kuvauksen ”meidän kerskailun kristinuskomme kuvottavista yksityiskohdista –”.⁵⁰ Vaikka varhaiset mormonit ajoittain totesivatkin, että maailman perinteisissä kristityissä oli tuhansia rehellisiä, vilpittömiä ja hyviä ihmisiä,

heidän uskoaan pidettiin virheellisenä ja harhaanjohtavana.

Kun ajatellaan myöhempien aikojen pyhien vahvaa yleistä eristäytyneisyyttä 1800-luvulla, voidaan kysyä, miksi tämäkin raja ja retoriikka perinteisiä kristittyjä kohtaan olivat niin vahvoja. Yksi vastaus saattaa piillä siinä, että ensisijainen impulssi mormonien eristäytymiselle kumpusi uskonnollisista motiiveista. Heidän tuli omasta mielestään pysyä selkeästi erillään siitä stereotyyppisestä systeemistä, joka oli ulkokultaisesti vahingoittanut ja vainonnut heitä Joseph Smithin uuden ilmoituksen hyväksymisen sijaan. On epätodennäköistä, että yksittäisiä perinteisiä kristittyjä tuomittiin näin voimakkaasti, kun keskusteluja käytiin kasvokkain. Kasvottomat ryhmät ovat sen sijaan helppoja kohteita tunteiden kanavoimiselle. Samalla on tärkeä muistaa, että varhaisten mormonien retoriikka ei ole ainutlaatuista. Monet protestantit käyttivät samankaltaisia ilmaisuja tuomitessaan oman äitikirkkonsa, katoilisuuden.

OLIVATKO MORMONIT OMASTA MIELESTÄÄN KRISTITTYJÄ?

Joseph Smith erotti jo liikkeen alussa mormonismien perinteisestä kristinuskosta julistamalla, että Jumalan silmissä jälkimmäisen ”uskontunnukset olivat iljettäviä”. Smithin kertomus Jumalan tuomiosta siirtyi myös yksittäisten uskonmiesten tasolle: ”nämä julistajat olivat kaikki turmeltuneita -- he lähestyvät minua huulillaan, mutta heidän sydämensä on minusta kaukana; he opettavat oppeina ihmiskäskyjä, ja he ovat ulkonaisesti hurskaita mutta kieltävät uskon voiman”.⁵¹ Toisin sanoen Smithin mukaan maailmassa ei ollut aitoa kristillistä kirkkoa.⁵²

Koska varhaiset mormonit pitivät itseään Smithin perinnön vaalijoina, oliko heillä tilaa yhteydelle näihin väärauskoisiin? Tunsivatko myöhempien aikojen pyhät läheisyyttä kristittyihin uskonveljiinsä, vai oliko heidän epäluottamuksensa vainoojaan kohtaan niin vahva, että se aiheutti halun erottautua jopa hylkäämällä identiteetin antava kristityn nimitys? Kokivatko he olevansa täysin uu-

- 35 Watt 1854–1886, 18:165 (Orson Pratt, 18. heinäkuuta 1875).
- 36 Watt 1854–1886, 8:160 (Brigham Young, 2. syyskuuta 1860).
- 37 Watt 1854–1886, 14:222 (Brigham Young, 27. elokuuta 1871). Apostoli Abraham H. Cannon (1859–1896) mainitsee ”uhrautuvaiset ja jalot miehet”, jotka saarnasivat sitä, ”mitä he kutsuvat kristinuskoksi -- maailman sivistymättömien rotujen keskellä”. Ks. Stuy 1987–1992, 4:117 (1. heinäkuuta 1894).
- 38 Pratt 1852.
- 39 Watt 1854–1886, 15:121 (Brigham Young, 11. elokuuta 1872).
- 40 Stuy 1987–1992, 4:365 (Francis M. Lyman, 5. lokakuuta 1895).
- 41 Watt 1854–1886, 14:196 (Brigham Young, 3. kesäkuuta 1871). Young sanoi, että myöhempien aikojen pyhät käyttivät jopa muiden kristittyjen tekemiä kirjoja pyhäkouluisaan. Muu koulutus saattoi kuitenkin olla eri asia: joitakin vuosia myöhemmin John Nicholson varoitti myöhempien aikojen pyhiä julkisesti lähettämästä lapsiaan kristittyihin kouluihin. Ks. Stuy 1987–1992, 1:37 (8. toukokuuta 1887).
- 42 Watt 1854–1886, 2:224 (Heber C. Kimball, 17. syyskuuta 1854).
- 43 Watt 1854–1886, 6:292 (Brigham Young, 15. elokuuta 1852).
- 44 Watt 1854–1886, 2:316–317 (Brigham Young, 8. heinäkuuta 1855).
- 45 Watt 1854–1886, 18:165 (Orson Pratt, 18. heinäkuuta 1875).
- 46 *Millennial Star*, 14:28 (4. syyskuuta 1852), 444–445.
- 47 Watt 1854–1886, 6:167 (John Taylor, 17. tammikuuta 1858).
- 48 Watt 1854–1886, 7:184 (Orson Pratt, 10. heinäkuuta 1859).
- 49 Brigham Youngin mielestä useimmat perinteiset kristityt elivät uskontonsa käytännön ohjeiden mukaan, mutta he olivat ”täysiä muukalaisia” pelastavien oppien suhteen. Ks. Watt 1854–1886, 6:278 (29. elokuuta 1852). Toisaalta sanottiin, että vaikka Joseph Smith ei olisikaan vastaanottanut uutta jumalallista ilmoitusta, ”suuri määrä tänne koottuja totuuksia” ja ”mahtava organisaatio” asettivat mormonit joka tapauksessa ”kaikkien ’kristittyjen’ kirkkokuntien edelle”. Ks. Stuy 1987–1992, 5:367 (Charles W. Penrose, 16. tammikuuta 1898).
- 50 D. B., ”A Woman’s Views of Society Eastward”, *Deseret News*, 2. helmikuuta 1876, 3. Chicagossa vuonna 1893 järjestetyn maailman uskontojen parlamentin ollessa käynnissä George Q. Cannon kertoi mormoneille Utahissa, kuinka ”kristinuskon hedelmät” olivat estäneet japanilaisia hyväksymästä sitä maailmankatsomukseksi. Ks. Stuy 1987–1992, 3:351 (24. syyskuuta 1893).
- 51 *Kallisarvoinen helmi*, Joseph Smith – historia 1:19. *Kallisarvoinen helmi* on yksi MAP-kirkon pyhien kirjoitusten kaanoniin kuuluvista kirjoista.
- 52 Pratt 1855, 108–109.

si uskonnollinen traditio, vai tunsivatko he olonsa kotoisaksi lukemalla itsensä kristittyjen laumaan? Heidän asenteensa voidaan ehkä parhaiten tiivistää jokseenkin arvoitukselliseen yhteenvetoon ”me olemme kristittyjä, mutta emme kuitenkaan ole”.

Itsensä kutsuminen ”myöhempien aikojen pyhäksi” ei riitä, jotta tulisi hyväksytyksi kristittynä käsitteen syvällisimmässä merkityksessä. Kuten aikaisemmin mainittiin, mormonien mielestä kristillisyyteen tarvittiin enemmän kuin itsensä kutsuminen kristityksi. George Q. Cannon toisti tämän näkökannan vuonna 1886:

Mutta jos jotakuta kutsutaan myöhempien aikojen pyhäksi ja Jeesuksen Kristuksen kirkon jäseneksi, hänen haluamansa nimitys ja hänen jäsenyytensä kirkossa ovat merkityksettömiä, elleivät hänen sanansa ja tekonsa ole yhtä hänen tunnustuksensa kanssa.⁵³

Varoituksen sanoista huolimatta myöhempien aikojen pyhät pitivät itseään kollektiivisesti kristittyinä. Itse asiassa he näkivät itsensä *ainoina* todellisina kristittyinä. Muinaisten uskovien seuraajina he olivat palauttaneet alkukristillisyyden puhtauden ja siten löytäneet ainoan oikean tavan olla kristittyjä. Heidän nykyajan profeettansa puhui Jumalan kanssa, ja mahdollisuus dialogiin Jumalan kanssa oli mahdollista jokaiselle mormonille samalla tavalla kuin se oli ollut mahdollista muinaisille kristityille. Mormonien ykseys ja opinkohdat olivat sellaiset, että niiden koettiin muodostavan ”kristinuskon, joka tekee miehistä ja naisista aitoja kristittyjä”.⁵⁴

Myöhempien aikojen pyhät eivät myöskään tunneneet estoja julistaessaan niitä oppeja, jotka olivat kaikkein loukkaavimpia perinteisiä kristittyjä kohtaan. Historioitsija R. Laurence Mooren mielestä mormonien väitteet itse asiassa ”esitettiin usein mahdollisimman epämiellyttävällä tavalla –”.⁵⁵ Näihin opillisiin väitteisiin ja suuntiin kuuluivat muun muassa vanhatestamentillinen moniavioisuus, profetallinen ja käytännössä teokraattinen auktoriteetti sekä etäisyyden häivyttäminen pyhän ja maallisen välillä.⁵⁶ Jumalalta saatu valtuus ja oppi olivat mormonien mielessä ne asiat, jotka erottivat heidät aitoina kristittyinä ”niin kutsutuista kristityistä”.

Yhden huomattavimmista mormonismien asemaa aitona kristinuskona puolustaneista puheista piti MAP-apostoli Parley P. Pratt vuonna 1853. Vaikka hän aloitti toteamalla, että ”mormonismi” on uusi uskonto – ja tietenkin innovaatio – tavaltaan loukkaus kristinuskoa, Raamatua tai vanhoja hyviä tapoja kohtaan”, hän kuitenkin jatkoi askel askeleelta edenneellä puolustuksella osoittaakseen kuulijoilleen, ettei mormonismi itse asiassa ollutkaan innovaatio – se oli aito paluu todellisiin vanhoihin hyviin tapoihin, ainoaan oikeaan tapaan olla kristitty. ”Me eroamme nykyaikaisesta kristinuskosta, mutta emme Raamatusta”, hän väitti.⁵⁷ Kaksi viikkoa myöhemmin Brigham Young johti väitteen alkukristillisyydestä loogiseen päätökseen: ”Jos kristitty maailma seuraisi Uuden testamentin ohjeita, se uskoisi myöhempien aikojen pyhien opit.”⁵⁸

Mormonit tiesivät, etteivät ulkopuoliset usein hyväksyneet heidän väitettään kristillisyydestä. Jos mormonien käyttämä retoriikka kuulostaa kovalta, eivät esimerkiksi suomalaisten ja ruotsalaisten protestanttien puheet jääneet paljoo jälkeen: eräs ruotsalainen rovasti varoitti 1850-luvulla uskonnonvapaudesta mainitsemalla muun muassa mormonit ja totesi, etteivät ”Kristus ja Belial voi viihdyä yhdessä”.⁵⁹ Muutama vuosi myöhemmin toinen ruotsalainen henkilö totesi rajattoman vapauden ”asettaneen Kristuksen alttarille porton; ainoastaan sellaisen [vapauden] kautta mormonismien ilmeneminen tehtiin mahdolliseksi”.⁶⁰ Kristinuskosta erottava tuomio oli myös hyvin selvä *Finland*-lehdessä: ”Kuinka monta jaloa kristinuskon siementä hirtittävä mormonismi onkaan tukahduttanut, samalla kun se on rosvoonnut huijatuilta isänmaan, perheonnan ja muita kallisarvoisia lahjoja!”⁶¹

Mormonit olivat uusia tulokkaita uskonnollisella kentällä ja olivat muuttaneet vanhoja kategorioita: he olivat julistaneet itsensä kristinuskon todellisiksi haltijoiksi samalla kun he kyseenalaisivat perinteisten uskovien kristillisyyden tai yksinkertaisesti olivat sulkeneet nämä kristinuskon ulkopuolelle.⁶² Tämä saattaa teologisten innovaatioiden ohella olla yksi erityisen loukkaavaksi koettu syy, jonka vuoksi useat muut eivät pitäneet mormoneja kristittyinä.⁶³ Joka tapauksessa mormoni Henry W.

Naisbitt (1826–1908) ajatteli mormoniuskonveljistään, että ”vaikka muut saattavat jättää huomiotta, kyseenalaistaa tai torjua heidän vaatimuksensa kristinuskoon tai kristityn määreeseen, he pystyvät silti lukuisin todistein osoittamaan kantansa oikeaksi.”⁶⁴ Ja kun mormoneihin kuulumattomat ”kirkolliset herrasmiehet” Salt Lake Cityssä päättivät, etteivät mormonit olleet kristittyjä, eräs vieraileva myöhempien aikojen pyhille puhunut mormoneihin kuulumaton henkilö julisti päätöksen olevan ”mielettömyyden huippu; se on älytöntä, vain lapsille sopivaa!”⁶⁵

Mormonien kristillisyyden kieltäminen luultavasti lisäsi mormonien päättäväisyyttä omia kristityn nimi. Se myös vahvisti psykologista kuulua ja rajaa myöhempien aikojen pyhien ja ”niin kutsuttujen kristittyjen” välillä. Mormonit löysivät tilanteesta jälleen yhtäläisyyksiä varhaisiin kristittyihin: aivan kuten Jeesus Kristus tapettiin hänen pitäessään kiinni eksklusiivisista väitteistään, niin myös ”tämän vuoksi myöhempien aikojen pyhistä on tullut kaikkien kirkkokuntien vainoamia, ja heidän profeettansa on tapettu”.⁶⁶ Ja aivan kuten muinaisia kristittyjä oli vainottu heidän opeistaan levitettyjen valheiden vuoksi, niin mormonit olivat saman juonen modernin version uhreja.⁶⁷

Jotkut myöhempien aikojen pyhät mainitsivat tarkempia määritelmiä puhuessaan mormoneista kristittyinä. Tällä tavoin oli ainakin teoriassa mahdollista välttää toisen ohi puhuminen uskonnollisessa dialogissa. Seitsenkymmenten koorumiin kuulunut Brigham H. Roberts (1857–1933) esitti pohdintansa asiasta vuonna 1896:

Mutta onko mormonismi kristillinen uskonto? Jos se, että hyväksyy Herran Jeesuksen Kristuksen lihaan tulleen Jumalana – hyväksyy Jeesuksen Kristuksen pelastuksen keinona ja välittäjänä, jonka sovitustyö oli tarpeen lunastuksen tuomiseksi ihmislapsille – jos toivon asettaminen Jeesukseen Kristukseen ylösnousemuksen ja sen voiman keinona, ja jonka sovitustyön kautta meitä ei ainoastaan aseteta vapaiksi ensimmäisten vanhempiemme rikkomuksesta, mutta jonka kautta me myös saamme syntiemme anteeksiannon evankeliumin lakien ja toimitusten noudattamisen ehdolla – jos tämän hyväksyminen kaikkineen ja

täysin tekee kansasta kristityn, niin myöhempien aikojen pyhien vaatimus tulla pidetyksi kristittyinä on oikeutettu ja suorastaan etuoikeus —.⁶⁸

Myöhempien aikojen pyhät eivät olleet halukkaita jättämään kristinuskoa täysin taakseen ja tulemaan erillisiksi samassa mielessä kuin varhaiset kristityt,

-
- 53 Cannon 1886b.
 54 Stuy 1987–1992, 5:65 (Anthony W. Ivins, 6. lokakuuta 1895).
 55 Moore 1986, 31.
 56 Pyhän ja maallisen välisen etäisyyden häivyttämisestä ks. Givens, tulossa.
 57 Watt 1854–1886, 1:298–299, 308 (Parley P. Pratt, 10. heinäkuuta 1853).
 58 Watt 1854–1886, 1:245 (Brigham Young, 24. heinäkuuta 1853).
 59 ”Prestsällskapet i Upsala den 11 och 12 Augusti”, *Borgå Tidning*, 22. syyskuuta 1852, 3.
 60 ”Sverige och Norrige”, *Finlands Allmänna Tidning*, 19. marraskuuta 1859, 2.
 61 ”En tidsbetraktelse”, *Finland*, 19. marraskuuta 1886, 3. Luokittelu ei tosin ollut kaikkien mormoneihin kuulumattomien mielessä yhtä selvä. Esimerkiksi *Finlands Allmänna Tidning* 6. elokuuta 1856 ilmoittaa, että mormonit luettiin eräässä ensyklopediassa kristilliseksi kirkoksi tai lahkoksi.
 62 Moore on huomannut jokseenkin samanlaisen tendenssin myöhempien aikojen pyhien varhaisissa amerikkalaisen isänmaallisuuden osoituksissa (1986, 45).
 63 B. H. Roberts vaikuttaa näkevän tämän syyn. Hänen mielestään tämän todellisen kristinuskon yhteydestä erottamisen tulisi mormonien puolelta tapahtua ”kristillisellä rakkaudella” ja ”ilman ilkeyttä ketään kohtaan”. Ks. Stuy 1987–1992, 5:135, 140 (26. huhtikuuta 1896).
 64 Watt 1854–1886, 26:230 (Henry W. Naisbitt, 7. kesäkuuta 1885).
 65 Stuy 1987–1992, 5:359 (John M. Reiner, 16. tammikuuta 1898).
 66 Ks. pääkirjoitus lehdessä *Millennial Star*, 14:23 (31. heinäkuuta 1852), 363.
 67 Stuy 1987–1992, 2:16, 330–331 (George Q. Cannon, 23. helmikuuta 1890 ja 13. joulukuuta 1891). Orson F. Whitney esittää toisen samankaltaisen vertailun, Stuy 1987–1992, 2:239 (21. kesäkuuta 1891).
 68 Stuy 1987–1992, 5:136 (Brigham H. Roberts, 26. huhtikuuta 1896).

jotka lopulta eivät enää pitäneet itseään juutalaisina. Mormonit halusivat tulla tunnetuiksi palauttajina, muinaisen kristinuskon moderneina haltijoina, perimmältään nykymaailman ainoina kristittyinä. Muut perinteiset ”niin kutsutut kristityt” olivat joutuneet Jumalan epäsuosioon ja omistivat ainoastaan nimen elottoman kuoren.

Ero oli niin ilmeinen, että yhden mormonijohtajan mielestä vankkumattoman myöhempien aikojen pyhän tekeminen perinteiseksi kristityksi ”vaatisi yhtä paljon uskoa ja taitoa kuin ikinä vaati muuttaa vesi viiniksi tai ruokkia viisituhatta miestä, naista ja lasta viidellä leivällä ja kahdella kalalla”.⁶⁹ Tällaiset etäännyttävät näkemykset vahvistivat mormonien itseymmärrystä Jumalan valittuna kansana ja vetivät selkeitä rajoja heidän ja ”niin kutsutun kristinuskon” välille.

POHDINTAA

Halu samastua ainakin jossakin määrin muuhun kristinuskoon pitää sisällään mielenkiintoisen jännitteen: jos myöhempien aikojen pyhät kuuluivat ainoaan Jumalan valtuuttamaan kirkkoon, miksi he halusivat lainkaan tulla pidetyiksi osana kristinuskoa? Jos heillä oli totuus, miksi olla osa langennutta järjestelmää? Vastaus saattaa piillä siinä, kuinka tärkeinä yleisiä mielikuvia pidetään. Kristitty-kategoriaa saatettiin mormonien keskuudessa pitää tärkeänä, jotta heidät tunnettaisiin Jeesukseen Kristukseen uskovina. Heidän omassa mielessään tämä ei luultavasti liittynyt heitä millään huomattavalla tavalla muihin kirkkokuntiin; myöhempien aikojen pyhät pitivät itseään ainoina aidon kristinuskon haltijoina. Suurelle yleisölle kristityn nimi oli kuitenkin viesti siitä, että mormonit hyväksyivät moraalisia käytösnormeja ja kristinuskon perusoppeja.

Toinen selkeämpi jännite syntyy aineettoman omaisuuden lainaamisesta ja vahvasta teologisesta etäännyttämisestä. Mormonit esimerkiksi ottivat omaan uskonnolliseen käyttöönsä perinteisen kristinuskon arkkitehtuuria ja musiikkia.⁷⁰ Tämän voisi tulkita selkeänä haluna olla osa laajempaa kristinuskoa. On kuitenkin todennäköistä, että nämä olemassa olevat arkkitehtuurin ja musiikin muodot

olivat myöhempien aikojen pyhien mielestä yksinkertaisesti parhaat saatavilla olevat.

Yleisesti ottaen näyttäisi siltä, että 1800-luvun myöhempien aikojen pyhät olivat nykymormoneihin verrattuna vähemmän huolissaan siitä, että muut pitäisivät heitä kristittyinä. Varhaiset mormonit tunsivat olonsa pitkälti kotoisaksi näkemällä itsensä valittuna kansana ja erillisenä uskonnollisena traditiona verratessaan itseään luopumuksen tilassa olevaan kristinuskoon. He iloitsivat valitun kansan asemastaan eivätkä säästelleet sanojaan etäännyttäessään itseään ryhmistä, joiden nähtiin virheellisesti vaativan Jumalan hyväksyntää luopumuksessa olevalle uskonnolle. Mormonit eivät nähneet itseään vain yhtenä tämän kristinuskon monista variaatioista.

Kysymys mormonien kristillisyydestä liittyy nykymormonien parissa muun muassa menestykseen lähetystyössä. On todennäköistä, että varhaiset myöhempien aikojen pyhät pohtivat enemmän sen muita seuraamuksia. Määrittelemällä itsensä samanaikaisesti kristityiksi ja ei-kristityiksi, 1800-luvun mormonit hoitivat kaksi asiaa yhdellä kertaa. He pystyivät ylläpitämään rajaa itsensä ja luopuneeksi kokemansa kristikunnan välillä samalla, kun he vahvistivat omaa identiteettiään aidon, muinaisen kristinuskon ainoina haltijoina ja nykyajan edustajina.

PÄÄTELMÄT

Vaikka onkin vaikea arvioida, kuinka tärkeää roolia rajat perinteistä kristinuskoa kohtaan ovat näytelleet myöhempien aikojen pyhien aatemaailmassa, voidaan jälkikäteen todeta, että rajoja on järjestelty melko onnistuneesti. Erilaista lainaamista perinteisen kristinuskon maailmasta on selkeästi tapahtunut, mutta myöhempien aikojen pyhät eivät koskaan ole menettäneet tunnetta omasta erityisyydestään kristinuskon piirissä.

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon rajat ja rajojen ylläpitomekanismit ovat kokeneet suuria muutoksia liikkeen kehittyessä utooppisesta lahkosta maailmanlaajuiseksi kirkkokunnaksi. Perustava raja pyhien ja pakanoiden, tosi kristittyjen sekä ”niin kutsuttujen kristittyjen” ja

muiden välillä on kuitenkin edelleen hengissä mormonien aatemaailmassa. Toisin kuin 1800-luvulla sitä ei nykyään useinkaan artikuloita selkeästi ääneen, mutta se on oleellinen myöhempien aikojen pyhille maailman uskontojen kategorisoinnissa.

Rajojen ylläpitäminen muuhun kristinuskoon oli jossakin määrin melko yksinkertaista 1800-luvun mormonismissa. Tarpeelliseksi koettuja tuomioita ja vakavia varoituksia ei säästetty. Nykyajan mormonismi tuo kuitenkin esiin uuden jännitteen myöhempien aikojen pyhien aatemaailmassa. Monien mormonien suosima sanonta ”olla maailmassa, mutta ei maailmasta” on saanut implisiittisen lisämerkityksen, joka johtuu voimakkaasta halusta tulla tunnetuksi kristittyinä ja olla korostamatta eroavaisuuksia muihin kirkkokuntiin. Mormonismin määrittely uudeksi, kristinuskosta erilliseksi uskonnolliseksi traditioksi tuntuu sopivan heikommin nykyajan myöhempien aikojen pyhille kuin heidän edeltäjilleen.⁷¹

Tästä huolimatta etäisyyttä otetaan edelleen, molemmin puolin rajaa. Mormonien mukaan perinteinen kristinusko on langenneessa tilassa, ja kaipaa kipeästi paluuta muinaiseen alkukristillisyyteen. Samalla kun eksklusiiviset mormonit pyrkivät omasta mielestään kaikkein puhtaimpaan ja ylimaallisimpaan kristinuskon muotoon, monet perinteisen kristinuskon edustajat haluavat pitää mormonit laumansa ulkopuolella, koska näkevät heidän pyrkimyksissään jotakin aivan muuta, jopa jumalanpilkkää.

Artikkelin aihepiiriin liittyy monia kiinnostavia kysymyksiä, joita en ole käsitellyt ja jotka saattavat osoittautua hedelmällisiksi tulevassa tutkimuksessa. Olisi esimerkiksi hyödyllistä tutkia varhaisten maallikkomormonien ajatuksia heidän suhteestaan muihin kristittyihin ja kysyä, kuinka pitkälle heidän ajatuksensa heijastavat johtohierarkian lausuntoja. Lisäksi olisi kiinnostava analysoida perinteisiä kristittyjä koskevan retoriikan muuttumista varhaisen Utahin jakson aikana. Aiheuttiko esimerkiksi rautatien valmistuminen tiukempia rajanvetoja, vai toimiko se katalyyttina ekumeenisille tunteille perinteisiä kristittyjä kohtaan?

Vaikka mormonien halu tulla tunnetuksi kristittyinä onkin selkeimmin tullut esille vasta 1900-lu-

vun jälkipuoliskolla, olisi kiinnostava tutkia, kuinka heidän asteittainen sulautumisensa yhdysvaltalaiseen valtavirtaan 1900-luvun alkupuolella vaikutti kristinuskosta ja heidän omasta kristillisyydestään käytettyyn retoriikkaan; kuinka pitkälle nykymormonien ajatukset perinteisestä kristinuskosta vastaavat varhaisten mormonien ajatuksia; ja onko mahdollista löytää hyödyllisiä samankaltaisuuksia katolisten ja protestanttien sekä mormonien ja perinteisen kristinuskon muuttuvien suhteiden välillä?

Mikä sitten on lopullinen vastaus siihen kristillisen identiteetin ongelmaan, joka John Taylorin mielestä oli ”asia, jota sietäisi tarkastella”? Loppujen lopuksi vastaus riippuu aina kysymyksen tarkoituksesta, määritelmistä ja vastauksen antajasta. 1800-luvulla kuten nykyajanakin on epätodennäköistä, että ryhmät itse pääsevät yhteisymmärrykseen. Jatkuva jännite on kiteytettyä osuvasti erään mormonilähetysaarnajaan kirjessä Sandwichsaarilta vuonna 1854:

Kirjamme läpäisivät tullin ilmaiseksi. Tullivirkailija kuitenkin sanoi, että kirjapainomme tuskin tulee läpi ilmaiseksi, koska hän ei tunnusta meitä ”kristityksi yhteisöksi”. Käytin ainakin tunnin osoittaakseni hänelle ja muille paikalla oleville, että me olemme ainoa ”kristitty yhteisö”, ja voit uskoa, että he kuulivat joitakin asioita, joita he eivät koskaan tule unohtamaan —.⁷²

69 Watt 1854–1886, 5:143 (Orson Hyde, päivämäärää ei annettu).

70 Arkkitehtuurista ks. Hamilton 1995 ja Andrew 1978; musiikista ks. Hicks 1989, 1–34.

71 Esimerkki mormonismin kristillisyyttä puolustavasta argumentoinnista nykyaikana on Robinson 1991. Ks. myös Millet 2005.

72 Benjamin Johnsonin kirje George Q. Cannonille, 15. lokakuuta 1854. Osioita painettu uudelleen lehdessä *Deseret News*, 4. tammikuuta 1855, 2.

Nykyajan myöhempien aikojen pyhät ovat jossakin määrin unohtaneet Smithin perinnön omintakeisimpia osia, mutta monet perinteiset kristityt eivät ole vieläkään sitä tehneet.

KIRJALLISUUS

ANDREW, LAUREL B.

1978 *The Early Temples of the Mormons*. Albany: State University of New York Press.

BROWN, RUPERT

2000 *Group Processes*, 2nd edition. Oxford: Blackwell.

CANNON, GEORGE Q.

1879 "Editorial Thoughts". *Juvenile Instructor* 14:13 (1. heinäkuuta 1879), 150.

1886a "Editorial Thoughts". *Juvenile Instructor* 21:16 (15. elokuuta 1886), 248.

1886b "Editorial Thoughts". *Juvenile Instructor* 21:17 (1. syyskuuta 1886), 264.

GIVENS, TERRY L.

Tulossa "Everlasting Burnings and Cinderblocks: The Sacred and the Banal". *People of Paradox: A Cultural History of Mormonism*. New York: Oxford University Press.

HAMILTON, C. MARK

1995 *Nineteenth-Century Mormon Architecture and City Planning*. New York: Oxford University Press.

HICKS, MICHAEL

1989 *Mormonism and Music: A History*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

KANTER, ROSABETH MOSS

1972 *Commitment and Community: Communes and Utopias in Sociological Perspective*. Cambridge: Harvard University Press.

KING, ROBERT R. & KING, KAY ATKINSON

1984 "The Effect of Mormon Organizational Boundaries on Group Cohesion". *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 17:1, 61–75.

MAUSS, ARMAND L.

1994 *The Angel and the Beehive: The Mormon Struggle With Assimilation*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

MILLET, ROBERT L.

2005 *A Different Jesus? The Christ of the Latter-day Saints*. Grand Rapids: Eerdmans.

MOORE, R. LAURENCE

1986 *Religious Outsiders and the Making of Americans*. New York: Oxford University Press.

PRATT, PARLEY P.

1852 "Proclamation!". *Millennial Star* 14:30 (18. syyskuuta 1852), 467.

1855 *Key to the Science of Theology*. Liverpool: F.D. Richards.

ROBINSON, STEPHEN E.

1991 *Are Mormons Christians?* Salt Lake City: Bookcraft.

SHIPPS, JAN

1985 *Mormonism: The Story of a New Religious Tradition*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

2000 "Is Mormonism Christian? Reflections on a Complicated Question". *Sojourner in the Promised Land: Forty Years Among the Mormons*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 335–357.

STARK, RODNEY

2003 "Why Religious Movements Succeed or Fail: A Revised General Model". *Cults and New Religious Movements: A Reader*. Ed. Lorne L. Dawson. Malden: Blackwell, 259–270.

STUY, BRIAN H.

1987–1992 *Collected Discourses*, 5 osaa. Woodland Hills: B.H.S. Publishing.

WATT, GEORGE D.

1854–1886 *Journal of Discourses*, 26 osaa. Liverpool: Latter-day Saints' Book Depot.

ÖSTMAN, KIM

2006 "Nykyajan kristillistä esoteriaa: Katsaus mormonismiin temppelitradiitioon". *Teologinen Aikakauskirja* 111:5, 430–440.